
پرسش ها و پاسخ ها
پایگاه اطلاع رسانی دفتر منصور هاشمی خراسانی حفظه الله تعالی

موضوع:

عقاید؛ شناخت خلفاء خداوند؛ پیامبران

بسم الله الرحمن الرحیم

پرسش نویسنده: رضا راضی تاریخ: ۱۳۹۵/۳/۵

با توجه به حرمت ازدواج بین خواهر و برادر، با قتل هابیل توسط قابیل، نسل آدم با چه ازدواجی ادامه یافت؟

پاسخ تاریخ: ۱۳۹۵/۳/۱۰

درباره‌ی اینکه نسل آدم علیه السّلام با چه ازدواجی توسّط فرزندان او ادامه یافت، میان عالمان مسلمان اختلاف است؛ به این ترتیب که بیشتر آنان معتقدند فرزندان او به حکم ضرورت از طریق ازدواج با یکدیگر به نسل او ادامه دادند و برخی دیگر معتقدند که چنین ضرورتی وجود نداشت؛ چراکه ممکن بود خداوند برای پسران آدم علیه السّلام همسرانی از میان جنّیان و زنان بهشتی برگزیند تا نسل او بدون ازدواج فرزندانش با هم ادامه یابد؛ چنانکه روایاتی با این مضمون از اهل بیت رسیده است[۱]. با این حال، انصاف آن است که اعتقاد گروه نخست با ظاهر کتاب خداوند سازگارتر است؛ چراکه در کتاب خداوند آمده است: ﴿خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً﴾[۲]؛ «شما را از یک تن آفرید و از او همسرش را خلق کرد و از آن دو مردان و زنان بسیاری را پدید آورد» و متبادر از آن عدم دخالت کسی جز آن دو و فرزندانشان در ادامه‌ی نسل است؛ همچنانکه روایاتی نیز در تأیید این اعتقاد از اهل بیت رسیده است؛ مانند روایت صریح و صحیحی که عبد الله بن جعفر حمیری (د.۳۰۴ق) در کتاب قرب الإسناد[۳] از احمد بن محمّد بن ابی نصر نقل کرده است که گفت: «سَأَلْتُهُ [يَعْنِي عَلِيَّ بْنَ مُوسَى الرِّضَا] عَنِ النَّاسِ كَيْفَ تَنَاسَلُوا مِنْ آدَمَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ؟ فَقَالَ: حَمَلَتْ حَوَّاءُ هَابِيلَ وَأُخْتًا لَهُ فِي بَطْنٍ،

۱. نگاه کنید به: بحار الأنوار للمجلسي، ج۱۱، ص۲۲۳.
۲. النّساء/ ۱
۳. قرب الإسناد للحميري، ص۳۶۶

ثُمَّ حَمَلَتْ فِي الْبَطْنِ الثَّانِي قَابِيلَ وَأُخْتًا لَهُ فِي بَطْنٍ، فَتَزَوَّجَ هَابِيلُ الَّتِي مَعَ قَابِيلَ وَتَزَوَّجَ قَابِيلُ الَّتِي مَعَ هَابِيلَ، ثُمَّ حَدَثَ التَّحْرِيمُ بَعْدَ ذَلِكَ»؛ «از آن حضرت [یعنی علیّ بن موسی الرّضا] درباره‌ی مردم پرسیدم که چگونه از آدم صلّی الله علیه تناسل یافتند؟ فرمود: حواء در یک شکم به هابیل و خواهر او باردار شد، سپس در شکم دوم به قابیل و خواهر او باردار شد، پس هابیل با دختری که همراه قابیل بود ازدواج کرد و قابیل با دختری که همراه هابیل بود ازدواج کرد و سپس تحریم بعد از آن پیدا شد»؛ در حالی که عقیده‌ی دوم بسیار بعید و تکلّف‌آمیز است؛ چراکه بر خلاف طبیعت، عادت و ظاهر کتاب خداوند است؛ با توجّه به اینکه امکان آمیزش انسان و جن با نظر به اختلاف نوع آن دو ثابت نیست و در صورت امکان نیز ممکن است مانند آمیزش انسان و حیوان باشد که منجر به توالد نمی‌شود و به فرض که منجر به توالد شود نیز حرام است و بعید نیست که حرمت آن از حرمت آمیزش برادر و خواهر بیشتر باشد؛ چنانکه خداوند مشارکت شیطان در فرزندان آدم را از مهم‌ترین اهداف او دانسته و فرموده است: ﴿وَشَارِكْهُمْ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ﴾[1]؛ «و با آنان در اموال و اولاد مشارکت کن» و با این وصف، بسیار بعید است که خداوند خود آن را تجویز کرده باشد؛ خصوصاً با توجّه به اینکه چنین مشارکتی مستلزم اختلال نسب آدمیان و اختلاط آن با نسب جنّیان و به معنای نیمه‌جن بودن انسان‌ها است که قابل التزام نیست و به این ترتیب، توالی فاسد آن از توالی فاسد ازدواج فرزندان آدم با هم بیشتر است؛ فارغ از اینکه اشکال را نیز برطرف نمی‌کند؛ چراکه چنین اشکالی درباره‌ی ادامه‌ی نسل جنّیان نیز وجود دارد و توجیه آن با الگوی مشابه، مستلزم تسلسل است؛ همچنانکه اختیار همسرانی برای پسران آدم علیه السلام از میان زنان بهشتی نیز در صورتی ممکن است که تولّد انسان از زنان بهشتی ممکن باشد، در حالی که امکان آن ثابت نیست و شاهدی نیز در کتاب خداوند برای آن یافت نمی‌شود.

آری، ممکن است که خداوند برای فرزندان آدم علیه السّلام همسرانی از خاک آفریده باشد، چنانکه برای خود او نیز -بنا بر نظر معقول‌تر- همسری از خاک آفرید؛ جز آنکه این نیز صرفاً در حدّ امکان است و دلیلی برای آن وجود ندارد، بل با ظاهر کتاب خداوند که تنها درباره‌ی آفرینش آدم علیه السّلام از خاک به مثابه‌ی خصوصیّتی برای او سخن گفته، ناسازگار است. با این وصف، می‌توان نتیجه گرفت که قوی‌ترین احتمال در این باره عقیده‌ی مشهور مسلمانان است؛ خصوصاً با لحاظ اینکه ازدواج خواهر و برادر بنا بر حکم شرع حرام شده و تبعاً در صورتی که چنین حکمی برای فرزندان آدم علیه السّلام نبوده باشد، اصلاً برای آنان حرمتی نداشته است تا نیاز به این تکلّفات داشته باشد و فرزندان ناشی از آن مشروع بوده‌اند.

---

۱. الإسراء/ ۶۴

تعلیقات
پرسش‌ها و پاسخ‌های فرعی

پرسش فرعی ۱ **نویسنده: علی راضی** **تاریخ: ۱۳۹۵/۳/۱۳**

آدم و حوا غیر از هابیل و قابیل و خواهرانشان فرزندان دیگری هم داشته‌اند. آیا آن‌ها هم به مثل هابیل و قابیل با خواهران دیگر ازدواج کرده‌اند؟ آیا آدم و حوا هم پدر و مادری از جنس آدم‌های قبلی داشته‌اند؟ برخی معتقدند بر اساس اصول عقلی و علمی باید پدر و مادری می‌داشته‌اند و اینکه گفته می‌شود مستقیم از گل آفریده شده‌اند از اسراییلیات است! و معتقدند قبل و همزمان با آدم و حوا آدم‌های دیگری بوده‌اند که آدم و حوا از آن‌ها هستند، ولی شرایط به گونه‌ای بوده که تکامل ژنتیکی ایجاد شده و آدم و حوا انسان‌های برگزیده شده‌اند. استدلال این افراد آیه‌ی ۳۳ سوره آل عمران است که می‌فرماید خداوند آدم و ... را برگزید بر جهانیان و این نشان می‌دهد که همزمان و قبل و بعد از ایشان باید آدم‌های دیگری باشند الله اعلم.

پاسخ به پرسش فرعی ۱ **تاریخ: ۱۳۹۵/۳/۲۳**

کسانی که با اعتماد به برخی دستاوردهای دانش تجربی، اخبار قطعی و صریح دین را انکار یا تأویل می‌کنند، کار درستی انجام نمی‌دهند؛ چراکه دانش تجربی به اقتضای اتّکائش بر تجارب محدود و متعارض دانشمندان، همواره ناقص و در معرض تحوّل بوده، در حالی که دین به اقتضای اتّکائش بر وحی، از کمال و ثبات کافی برخوردار است و با این وصف، اخبار قطعی و صریح دین به مراتب از دستاوردهای دانش تجربی قابل اعتمادتر است، مگر در نظر مادّه‌گرایان که وحی را باور ندارند یا از سنخ سایر تجارب بشری و بی‌ارتباط با غیب می‌پندارند. بر این اساس، تردیدی نیست که آدم علیه السّلام نخستین بشر بوده و از خاک آفریده شده و پدر انسان‌های کنونی است و تبعاً پدر و مادری نداشته است؛ چراکه خداوند با قطعیّت و صراحت از آن خبر داده و به عنوان نمونه، فرموده است: ﴿وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ﴾[1]؛ «(خداوند) آفرینش انسان را از گل آغاز کرد» و فرموده است: ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ﴾[2]؛ «هرآینه ما انسان را از گل خشکیده‌ای (برگرفته) از گل تیره‌رنگ کهنه‌ای آفریده‌ایم» و فرموده است: ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ﴾[3]؛ «هرآینه ما انسان را از چکیده‌ای از گل آفریده‌ایم» و فرموده است:

۱. السّجدة/ ۷
۲. الحجر/ ۲۶
۳. المؤمنون/ ۱۲

﴿خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ﴾[۱]؛ «انسان را از گل خشک شده‌ای مانند سفال آفرید» و فرموده است: ﴿إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ طِينٍ ۝ فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ﴾[۲]؛ «هنگامی که پروردگارت به فرشتگان گفت: من آفریننده‌ی بشری از گل هستم؛ پس چون او را برابر کردم و از روحم در آن دمیدم برای او به سجده بیفتید» و فرموده است: ﴿إِنَّ مَثَلَ عِيسَى عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ ۖ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾[۳]؛ «هرآینه مثل عیسی نزد خداوند مثل آدم است که او را از خاک آفرید، سپس به او فرمود باش، پس شد» و فرموده است: ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ إِذَا أَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ﴾[۴]؛ «و از آیات او آن است که شما را از خاک آفرید، پس ناگاه بشری شدید که گسترش می‌یابید» و فرموده است: ﴿يَا بَنِي آدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ﴾[۵]؛ «ای فرزندان آدم! مبادا شیطان شما را بفریبد همان طور که پدر و مادرتان را از بهشت بیرون کرد» و روشن است که این آیات و آیات مشابه دیگر، صریح در این معنا هستند، تا حدّی که انکار آن با وجود صراحت آن‌ها، انکار ضروری اسلام و از مصادیق ارتداد یا نفاق است؛ خصوصاً با توجّه به اینکه آفرینش چیزی از گل و سپس دمیدن روح در آن، کاری است که به اذن خداوند توسّط عیسی علیه السّلام نیز انجام شده؛ چنانکه خداوند به نقل از او فرموده است: ﴿أَنِّي أَخْلُقُ لَكُمْ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ فَأَنْفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِ اللَّهِ﴾[۶]؛ «هرآینه من برای شما از گل چیزی به شکل پرنده می‌سازم و سپس در آن می‌دمم، پس به اذن خداوند پرنده می‌شود» و این می‌تواند نمونه‌ای عینی و مشابه برای آفرینش آدم علیه السّلام باشد.

امّا آیه‌ی ﴿إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَى آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ﴾[۷]؛ «هرآینه خداوند آدم و نوح و خاندان ابراهیم و خاندان عمران را بر جهانیان برگزید»، منافاتی با سایر آیات ندارد؛ زیرا مراد از برگزیدگی در آن، برگزیدگی برای خلافت خداوند در زمین است که میان آدم و نوح و خاندان ابراهیم و خاندان عمران مشترک است؛ چنانکه خداوند درباره‌ی آدم علیه السّلام فرموده است: ﴿وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً﴾[۸]؛ «هنگامی که پروردگارت به فرشتگان گفت: من در زمین خلیفه‌ای را قرار دهنده‌ام» و روشن است که برگزیدگی آدم علیه السّلام

---

۱. الرّحمن/ ۱۴
۲. ص/ ۷۱ و ۷۲
۳. آل عمران/ ۵۹
۴. الرّوم/ ۲۰
۵. الأعراف/ ۲۷
۶. آل عمران/ ۴۹
۷. آل عمران/ ۳۳
۸. البقرة/ ۳۰

برای خلافت خداوند در زمین، نسبت به سایر مخلوقات خداوند مانند فرشتگان بود که به سجده کردن برای او مأمور شدند و از همین رو، سبب حسادت ابلیس شد.

البته این به معنای آن نیست که پیش از آدم علیه السلام حیواناتی «انسان‌نما» (دارای شباهت ظاهری به انسان) وجود نداشته‌اند؛ چراکه وجود چنین حیواناتی عقلاً ممکن است و در شرع نیز نفی نشده است، ولی وجود آن‌ها به معنای این نیست که آدم علیه السّلام از نسل آن‌ها پدید آمده است؛ زیرا کسی که آدم علیه السّلام را آفریده، خبر داده که او نخستین «انسان» بوده و از خاک آفریده شده و پدر انسان‌های کنونی است و پدر و مادری نداشته است و تردیدی نیست که آفریننده‌ی او از دیگران درباره‌ی او آگاه‌تر است؛ چنانکه فرموده است: ﴿أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ﴾[1]؛ «آیا کسی که آفریده است نمی‌داند؟! در حالی که او باریک‌بین آگاه است» و فرموده است: ﴿مَا أَشْهَدْتُهُمْ خَلْقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَا خَلْقَ أَنْفُسِهِمْ وَمَا كُنْتُ مُتَّخِذَ الْمُضِلِّينَ عَضُدًا﴾[2]؛ «من آن‌ها را به هنگام آفرینش آسمان‌ها و زمین و به هنگام آفرینش خودشان حاضر نساختم و هرگز گمراهان را بازوی خود قرار ندادم». بنابراین، پیش از آدم علیه السّلام انسانی در زمین وجود نداشته، ولی ممکن است که مخلوقاتی «انسان‌نما» وجود داشته باشند و پیش از آدم علیه السّلام یا پس از او منقرض شده باشند؛ چنانکه در روایتی آمده است که پیش از او، مخلوقاتی موسوم به «نسناس» در زمین زندگی می‌کردند[3] و این نامی برگرفته از «ناس» است که به تشابه آن‌ها با انسان اشاره دارد؛ چنانکه در توصیف آن‌ها گفته‌اند: «خَلْقٌ فِي صُورَةِ النَّاسِ، أَشْبَهُوهُمْ فِي شَيْءٍ وَخَالَفُوهُمْ فِي شَيْءٍ، وَلَيْسُوا مِنْ بَنِي آدَمَ»[4]؛ «مخلوقاتی به شکل مردم که در برخی چیزها با آن‌ها شباهت دارند و در برخی چیزها با آن‌ها تفاوت دارند و از فرزندان آدم نیستند». اما آیا در صورت انقراض این مخلوقات پس از آدم علیه السّلام، ممکن است میان آن‌ها و برخی انسان‌ها رابطه‌ی جنسی برقرار شده باشد؟ ممکن است؛ چراکه رابطه‌ی جنسی میان انسان‌ها و حیوانات غیر مشابه نیز امکان دارد و از این رو، حرام است و با این وصف، در صورت وجود حیواناتی «انسان‌نما» در زمان انسان‌ها، برقرار شدن رابطه‌ی جنسی میان آن‌ها بسیار محتمل بوده، امّا آیا ممکن است نسلی از این رابطه‌ی جنسی پدید آمده باشد؟ در صورت وجود تشابه کافی میان بدن آن‌ها ممکن است، ولی نه به اندازه‌ای که بتوان انسان‌های کنونی را ناشی از چنین رابطه‌ای دانست، بل به اندازه‌ای بسیار ناچیز که نمی‌تواند اطلاق «بنی آدم» بر انسان‌های کنونی را مخدوش کند؛

---

۱. الملك/ ۱۴
۲. الكهف/ ۵۱
۳. تفسير عليّ بن إبراهيم القميّ، ج۱، ص۳۶؛ علل الشرائع لابن بابويه، ج۱، ص۱۰۴
۴. العين للخليل بن أحمد، ج۷، ص۲۰۰

چنانکه در روایتی آمده است: «النَّاسُ وُلْدُ آدَمَ مَا خَلَا يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ»[۱]؛ «همه‌ی مردم فرزندان آدم هستند، مگر یأجوج و مأجوج» و آن‌ها دو قبیله از قبایل مغول بودند که معلوم نیست چیز چندانی از آن‌ها باقی مانده باشد[۲].

پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر منصور هاشمی خراسانی
بخش پاسخگویی به پرسش‌ها

۱ . الكافي للكليني، ج۸، ص۲۲۰
۲ . نگاه کنید به: گفتار ۴۳، فقره‌ی ۲.